

verslag

Bestuurskern

Directie Participatie
Participatie
Plesmanweg 1-6
Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Contactpersoon

N. Biesma - van Nierop
Adviseur

T 070-4569610
M +31(0)6-15359269
F 070-4569601
Nadine.Biesma@minienm.nl

Datum

7 juli 2014

Betreft	Bijeenkomst burgerpanel Structuurvisie Ondergrond
Vergaderdatum en tijd	24 juni 2014 18.00 - 21.00
Vergaderplaats	Rijksdienst voor Ondernemers, Croeselaan 15 te Utrecht
Deelnemers	20 burgerpanelleden Ruud Cino, programmamanager Structuurvisie Ondergrond Medewerkers programmateam Structuurvisie Ondergrond Gespreksleiders: Kees Le Blansch, Bureau KLB en Eelco Koolhaas, Ministerie van Verhalen Verslag: Christine van Spanning, Alt-Tab bedrijfsondersteuning

Welkom

Kees Le Blansch opent de bijeenkomst en heet de aanwezigen van harte welkom. De vorige bijeenkomst vond plaats op 19 maart jl. Besloten is om voor de zomervakantie nog een bijeenkomst te organiseren. De gespreksleider vraagt Ruud Cino – programmamanager Structuurvisie Ondergrond – om deze keuze toe te lichten.

Ruud Cino vertelt dat er goede voortgang wordt gemaakt met de ontwikkeling van de Structuurvisie Ondergrond; op veel gebieden worden kleine stapjes gezet. De fase waarin het traject zich nu bevindt, is een spannende omdat richting oplossingen gedacht wordt. Alvorens deze oplossingen worden verkend, wil het programmabureau graag van het burgerpanel horen wat elementen zijn die zij daarin van belang vindt.

Tot nu toe heeft het programmabureau een aantal dingen meegenomen vanuit dit burgerpanel; Ruud Cino benoemt deze. Als groep heeft het burgerpanel gezegd dat het ook een uitkomst moet kunnen zijn om dingen te laten zoals ze zijn. Tevens is meegegeven zuinig om te gaan met voorraden; waarom moet alles wat er is benut worden? Verder is meegegeven dat bij alle activiteiten veiligheid voorop zou moeten staan. Ook is duidelijk aangegeven: 'handen af van het drinkwater'. Deze uitgangspunten spelen een rol bij de manier waarop het programmabureau naar oplossingen gaat zoeken. In aanvulling op de opsomming van Ruud Cino, merkt een deelnemer op dat het burgerpanel ook nog heeft meegegeven om de compensatie van mogelijke schadelijke gevolgen voor omwonenden en participatie van bewoners een plaats te geven. Ruud Cino geeft aan dat dit zeker wordt meegenomen door het projectteam.

Afwegingssystematiek

Anita Bijvoet is werkzaam bij het ministerie van IenM als ruimtelijk ontwerper. Zij verzorgt een presentatie over de afwegingssystematiek die door het projectteam is opgesteld. De presentatie is als bijlage toegevoegd aan dit verslag. De afwegingssystematiek bestaat uit drie delen, een gedeelde visie op de ondergrond, een methode voor ruimtelijke afweging en de bestuurlijke keuze. Bij de gedeelde visie op de ondergrond zijn vier eisen geformuleerd; bij de methodiek vier stappen. Deze zijn van belang voor de casussen die straks worden besproken. Zij worden op een oranje kaartje aan alle deelnemers uitgedeeld.

Vandaag is de vraag aan het burgerpanel om aan de hand van een aantal cases zo concreet mogelijk aan te geven welke zaken voor die casus van belang zijn. In eerste instantie op basis van de vier eisen die zijn opgesteld; in tweede instantie op grond van de ambities en belangen van betrokken partijen. De input wordt gebruikt in het onderzoek van het programmabureau om oplossingsrichtingen te ontwerpen en uiteindelijk beleidskeuzes te onderbouwen.

Een deelnemer legt de vraag voor of een mogelijke uitkomst zou kunnen zijn: 'wij betalen ons blauw aan onze energie, maar we zijn van de risico's van schaliegas af'. Anita beaamt dat dit een uitkomst zou kunnen zijn. Daaraan vooraf gaat echter een discussie over de vraag of wij al dan niet gebruik willen maken van schaliegas. Die discussie voert minister Kamp. Ruud Cino vult aan dat er binnen de ministerraad overeenstemming is over het te voeren energiebeleid in Nederland. Hierin staat de leveringszekerheid van energie centraal. Daarbij wordt niet alleen naar de huidige situatie gekeken, maar ook naar de toekomst. Fossiele brandstoffen blijven voorlopig een rol spelen in de Nederlandse energievoorziening. Probleem daarbij is dat de landen die deze brandstoffen leveren, veelal instabiel zijn. Vanuit het streven naar energiezekerheid en zoveel mogelijk onafhankelijkheid van instabiele landen, wil minister Kamp alle mogelijkheden onderzoeken en daar de voor- en nadelen van afwegen.

Casusbesprekingen in drie groepen

De deelnemers worden verdeeld in drie groepen die elk een tweetal cases krijgen voorgelegd. De vraag aan de groepen is: 'wat geef je aan de bestuurder als aandachtspunten mee om in de betreffende casus een weloverwogen besluit te kunnen nemen?'. In de eerste ronde op basis van de criteria / visie zoals samengevat op het oranje kaartje, in de tweede ronde op basis van ambities, belangen en effecten. In verband met dat laatste krijgt iedere groep een bezoekje van achtereenvolgens een aanvrager, een belanghebbende en een onafhankelijke expert. In de finale ronde wordt alle deelnemers gevraagd door het plakken van stickers aan te geven welke drie thema's met voorrang bij de bestuurder in beeld moeten komen (rode stickers) en van welke drie thema's men bang is dat die te gemakkelijk vergeten worden (blauwe stickers). Hieronder een overzicht van de resultaten per groep.

Groep 1 Geothermie in Woerden en olieopslag in Twente

In deze groep kwamen bij herhaling uit het debat over de twee cases de volgende vragen/criteria naar voren:

Bestuurskern
Directie Participatie
Participatie

Datum
7 juli 2014

Rood	Blauw	Geothermie in Woerden / olieopslag in Twente ronde 1
		Is veiligheid tijdens het pompen gewaarborgd?
2		Hoe groot is de geluidshinder?
		Hoe stevig is het businessplan van het bedrijf?
		Is onderhoud ook in de berekening opgenomen?
		Is er een noodplan?
		Is beweging in de bodem te verwachten?
		Hoe groot is de schade voor het ecologisch systeem?
		Leidt het tot verplaatsing van grondstoffen?

Rood	Blauw	Geothermie in Woerden / olieopslag in Twente ronde 2
	1	Is voorzien in compensatie voor bewoners (delen zij op de een of andere wijze mee in lusten & opbrengsten)
3		Is sprake van grondwaterverstoring?
2		Heeft voldoende vooronderzoek naar de plaats van de boring plaatsgehad?
	1	Hoeveel ervaring heeft het bedrijf met deze technieken?
1	2	Wat gebeurt wanneer de betrokken ondernemer failliet gaat?
	2	Hoe groot is het draagvlak in de buurt?
1	1	Is het een bekende archeologische vindplaats?
1		Is er een 0 meting geweest?
1	3	Is het echt wel nodig?
	1	Vooronderzoek naar plaats van boring
3		Is het lange termijn effect van de boring onderzocht?
2		Veiligheid tijdens boren bijvoorbeeld als er gas vrijkomt
3		Is er een noodplan?
2	2	Wordt het ecologisch systeem aangetast?
	3	Is het een bekende archeologische vindplaats?
	2	Wordt meerdere keren gemeten?
4		Is het echt wel van belang?

Groep 2: Geothermie in Pijnacker

Rood	Blauw	Geothermie in Pijnacker
1		De bestuurder moet kunnen beschikken over onafhankelijk, gezaghebbend advies (net als deze groep; een adviseur kan veel meer overzien dan welke burger of welke bestuurder dan ook).
		Hoe zit het met de beschikbaarheid van aardwarmte? Heeft het vergunnen van aardwarmtewinning wel nut?
2	1	Welke lekkage kan er optreden? (waar in de casusbe-

		schrijving sprake van is?). Wat zijn daarvan de gevolgen? Wat is het risico / wat is de kans dat het optreedt? (Later vertelt de deskundige dat dit olie- of gaslekkages kunnen zijn).
	2	Wie krijgt wel een vergunning en wie niet? Schept één vergunning een precedent voor toekomstige andere aanvragers?
		Op welk schaalniveau kan winning van aardwarmte het beste plaatsvinden? (qua efficiency, restwarmte, schaalvoordelen e.d.). Is het verstandig om de aanvrager voor te stellen de samenwerking te zoeken met andere energiegebruikers in de omgeving?
	3	Zijn er andere (ondergrondse) activiteiten die raken aan geothermie? (En die niet meer mogelijk zouden zijn als geothermie vergund wordt?).
	1	Bij wie komen de lasten van luchtvervuiling en lawaai terecht? Is dat acceptabel?
	1	En in vervolg op het voorgaande: is voorzien in compensatie of iets dergelijks?
2		Is vastgesteld dat de installatie wordt aangelegd door een deskundige firma?
1	1	En is sprake van een serieuze aanvrager en een serieuze aanvraag?
	2	Hoe zit het met de toekomstbestendigheid van de plannen? (zijn er voor de lange termijn meer scenario's doordacht?)
1	2	Blijft de overlast bij aanleg binnen de perken?
1	1	Hoe krijgt het collectief iets terug van het gebruik van dit collectieve goed?
3		En hoe wordt omgegaan met het verdelingsvraagstuk (wie kan/mag wel gebruik maken van deze energie en wie niet?)
2		Zijn risico's goed financieel (en immaterieel) afgedekt?

Bestuurskern
Directie Participatie
Participatie

Datum
7 juli 2014

Groep 2: Gasopslag in Noord-Holland

Rood	Blauw	Gasopslag in Noord Holland
1		De bestuurder moet kunnen beschikken over onafhankelijk, gezaghebbend advies (net als deze groep; een adviseur kan veel meer overzien dan welke burger of welke bestuurder dan ook).
2	1	Zijn er risico's, welke? Groningse effecten? (qua bewegende bodem, trillingen, schade?). Gas in drinkwater?
2		Wat zijn de bovengrondse effecten? Zijn die acceptabel? Wat zijn de geluidsoverlasteffecten?
1		Is er een mogelijkheid / is er grond voor compensatie?
		Hoe dichtbij de bebouwde kom vindt het plaats?
	3	Is gas gas? (of zijn er allerlei verschillende soorten gas met verschillende eigenschappen en risico's?). En kan het ene moment de ene soort gas worden opgeslagen en het andere

		moment het andere? (ofwel: is het uitwisselbaar?).
		Waarom Alkmaar? Kan het niet beter ergens anders? Wat maakt deze plek in het bijzonder geschikt?
		Wat zijn de risico's van de gasleidingen boven de grond? (en onder de grond?). Hoe lelijk gaat dat worden? En hoe lang qua buislengte gaat dat zijn? Zijn de gasleidingen aangesloten op het pan Europees netwerk?
2	2	Is er open communicatie tussen aanvrager en omwonenden?
		(Wanneer) Is dit veld nodig voor meer duurzame opslag? (bijv. perslucht vanuit groene stroom?) En wat betekent dat voor het (tussentijds) vergunnen van minder duurzame opslag? (zoals gasopslag?).
4		Is er draagvlak onder de bevolking / acceptatie? (N.b.: er zal meer draagvlak zijn voor opslag van meer duurzaam gewonnen energie).

Bestuurskern
Directie Participatie
Participatie

Datum
7 juli 2014

Groep 3: Schaliegas in Flevoland

Rood	Blauw	Schaliegas in Flevoland
2	3	Welke technologie gaat worden gebruikt voor de winning van schaliegas?
6		Hoe worden de kwaliteit en de veiligheid geborgd?
		Hoe worden de vitale functies van Flevoland geborgd? Kan dit inzichtelijk worden gemaakt?
3		Is schaliegas wel rendabel?
		Waarom in Flevoland schaliegas winnen en niet ergens anders in Nederland?
2		Is schaliegas gasbesparend? Kan het bijdragen aan energiezuinig bouwen?
		Zijn er littekens na de winning van schaliegas?
	3	Hoe worden de lokale bewoners gecompenseerd?
	4	Kunnen de alternatieven van gaswinning in kaart worden gebracht?
		Wat is het standpunt van de partijen van de bestuursorganen?
	3	Wat is de gebiedsvisie in combinatie met de andere functies?
		Hoe zit het met de werkgelegenheid bij de winning van schaliegas?
5	1	We moeten de omgeving al vooraf betrekken, hiermee creëren we maatschappelijk draagvlak
	1	De risico's van schaliegas laten zien en garanties geven
	1	Inzicht geven in de voor- en nadelen van de aanvraag?
	1	Huur experts in om een duidelijke uitleg te geven aan de bevolking.

Groep 3: Waterwinning in Brabant

Bestuurskern
Directie Participatie
Participatie

Rood	Blauw	Waterwinning in Brabant
	1	Wat is de invloed op de ecologie?
3		Waarom juist deze plaats en wat is de omvang er van?
	2	Zijn er nog andere functies mogelijk / onmogelijk?
		Bij waterwinning is sowieso geen schaliegas meer mogelijk.
2		Is er sprake van vervuilende industrie, hoe ziet de grond eruit?
2	1	Wat is er nodig als voorraad water in Nederland (wat is de toekomstige behoefte)?
	4	Welke maatregelen zijn nodig om het gebied veilig te stellen? Hoe worden de voorzieningen →natuurlijk water, infra
5		Wat zegt het bestemmingsplan? Is er compensatie mogelijk bij een eventuele verhuizing?
		Wat is de Invloed op de werkgelegenheid?
	3	Zijn er toezeggingen gedaan op andere functies?
2		Welke specifieke plekken komen in aanmerking voor waterwinning in Brabant?
2	2	Wat is er nu precies in dat gebied? Is het haalbaar om daar functies te wijzigen?
2	1	Compensatie is verplicht bij opoffering van gebieden.
	2	Nederland heeft water nodig, water is een primaire behoefte.

Datum
7 juli 2014

Afsluiting

Kees Le Blansch concludeert dat alle groepen behoorlijk veel informatie op papier hebben gezet. Er is zeer divers gestickerd, waardoor het op dit moment nog niet mogelijk is om eenduidige conclusies te trekken. Wat opviel was dat er scepsis was richting experts en bedrijven, dat er gaande de discussie steeds nieuwe zaken naar voren werden gebracht en dat de invloed van de aanvrager, de belanghebbende en de expert op de discussie aanzienlijk was. Deze rode draden worden door alle drie de gespreksleiders herkend.

Ruud Cino spreekt zijn waardering uit over het feit dat vandaag de link is gelegd tussen de Structuurvisie Ondergrond en een aantal concrete voorbeelden. Dat helpt het programmabureau om de visie in de praktijk te brengen. Ruud Cino heeft naar aanleiding van deze avond besloten de workshops te herhalen binnen de groep die meedenkt over de totstandkoming van de afwegingssystematiek. Ivo – programmasecretaris – neemt de opmerkingen die vanavond zijn gemaakt mee in het PlanMER en de NRD. Via de officiële weg is het overigens voor burgers mogelijk om middels een zienswijze op de NRD te reageren.

Eelco Koolhaas geeft mee de markt meer in de Structuurvisie Ondergrond mee te nemen. Het concept van een businesscase, rendement en investeringen ontbreekt op dit moment nog. Ruud Cino onderschrijft deze opmerkingen.

gen en geeft aan dat het denken vanuit de markt voor de medewerkers van het programmabureau geen natuurlijke reflex is; het wordt als aandachtspunt meegenomen in het vervolgtraject.

Bestuurskern
Directie Participatie
Participatie

Desgevraagd geeft Ruud Cino aan dat hij zo concreet mogelijk aan het burgerpanel zal terugkoppelen wat het programmabureau vanuit deze bijeenkomst meeneemt in de Structuurvisie Ondergrond.

Datum
7 juli 2014

Het programmabureau gaat nu verder met het opstellen van het PlanMER en het uitvoeren van een maatschappelijke kosten / batenanalyse. Oktober zou een goed moment zijn om hiervoor opnieuw een beroep te doen op input vanuit het burgerpanel. Na oktober volgt een conceptplan waarop het burgerpanel kan reageren. Desgevraagd geven de aanwezigen aan graag bereid te zijn deel te nemen aan een volgende bijeenkomst medio oktober.

Kees Le Blansch sluit hierop de bijeenkomst met dank voor ieders aanwezigheid en inbreng.

Naschrift

Naar aanleiding van dit verslag hebben burgerpanelleden de volgende opmerkingen gemaakt.

“Wat kan er op langere termijn gebeuren bij de opslag in diverse koepels zoals die van gas en zout? (denk aan verzakking bovengrond dus volgens mij instabiel).

“[Hier](#) een link naar een advertentie waarin beleggers lekker worden gemaakt voor investeringen in Thorium reactors. Dit geeft aan dat er serieus wordt nagedacht over de overgang van Uranium naar Thorium. Thorium heeft vele voordelen boven uranium behalve een, hoewel niet iedereen dat een nadeel zal vinden. Je kunt er namelijk geen kernwapens mee maken, de reden dat in 1954 voor uranium is gekozen. Omdat sindsdien alle reactors uranium reactors zijn, ook die in Nederland, is de thorium techniek in zijn ontwikkeling achtergebleven bij uranium. Maar dat is gauw in te halen. Lijkt me relevante informatie voor ons burgerpanel.”

“[Hier](#) een link naar een artikel van ene Wolf Richter over schaliegas. De re-denering volgt dezelfde lijn als eerder al waargenomen bij William Engdahl. Door het monetaire beleid van de Federal Reserve is er veel te veel en vooral veel te goedkoop kapitaal beschikbaar. Dit leidt altijd tot morsen, wanbe-heer en het nemen van onverantwoorde risico's. Zo ook hier. Er worden te-veel schulden gemaakt in de hoop op snelle winst. Die komt niet, want de schaliegas putten zijn namelijk veel te snel leeg. De producenten blijven dus met een enorme schuld zitten en zullen ten gevolge daarvan op den duur allemaal failliet gaan. Zeker als straks ook nog de rente gaat stijgen. En dat nog afgezien van de problemen die deze vorm van olie- en gaswinning voor de mensen hebben die boven en in de buurt van deze putten wonen en le-

ven. Dat zijn aardbevingen, tapwater dat spontaan in de fik vliegt (brandend water uit de kraan) en ander ongemak. Veel leesplezier.”

Bestuurskern
Directie Participatie
Participatie

“Ik kwam in de NRC van vrijdag 12 september op pagina 17 het vrij scherp geschreven opiniestuk "Verdrag zet wet in Nederland te koop" door Harm Schepel tegen. Het gaat om een soort handelsverdrag waarvan iemand heeft bedacht dat het goed was om met de VS te sluiten en waarvan het mij vrij onduidelijk is waar het aan bijdraagt. Nu heb ik ook niet zoveel feeling met dat onderwerp en zal het daar aan liggen, maar de sterke suggestie wordt wel gewekt dat het mogelijk een zware druk op Nederland kan leggen qua toestaan van boringen naar schaliegas, ongeacht of we dat op dat moment (nog) zien zitten. ‘Er mag gereguleerd worden, maar alleen voor zover dat noodzakelijk is. Dat hangt er van af of de schade geleden door de buitenlandse investeerder wel evenredig is aan de doelstellingen van de maatregel.’ Stel er wordt besloten dat we in Nederland voorlopig geen brood zien in schaliegaswinning en er gewoon een verbod op zetten (lekker duidelijk), dan zou dat betekenen dat Cordrilla (of hoe ze ook heten) een schadeclaim kan indienen of zelfs voor de rechter de 'evenredigheid' van de regel kan betwisten? Een democratisch gezien enge achterdeur gefaciliteerd door o.a. minister Ploumen.”

Datum
7 juli 2014